

dr hab. Ilona Urych, prof. ASzWoj

Podstawy bezpieczeństwa społecznego. O rodzinie

Rodzina jest podstawową komórką organizmu społecznego, od jakości której zależy wartość społeczeństwa, a także osobisty los każdego człowieka. W rodzinie człowiek przeżywa najważniejszy okres swojego życia, jakim jest dzieciństwo, w którym to kształtują się jego wartości, wzorce zachowań, postawy. Tym samym to **rodzina jest najważniejszym środowiskiem socjalizacyjnym człowieka, a także fundamentem jego bezpieczeństwa**. Natomiast z perspektywy państwa, obok instytucjonalnych jego elementów, **rodzina jest jedną z podstaw bezpieczeństwa społecznego**¹.

Zbigniew Tyszka uważa, że rodzina to „[...] grupa ludzi powiązanych ze sobą różnymi relacjami i zależnościami ustanawiającymi obowiązki względem siebie i określającymi charakterystyczne role w niej pełnione”². Z kolei Zygmunt Bauman wskazuje, że rodzina to „[...] grupa społeczna aprobowana formą stałego współżycia, składającego się z osobników połączonych tym, co panujący obyczaj społeczny uznaje za związek krwi, małżeństwo lub adopcję”³. Cechami, które wyróżniają rodzinę spośród innych grup społecznych są: wspólne nazwisko, wspólne zamieszkanie jej członków, ciągłość biologiczna, wspólna własność oraz wspólna kultura duchowa. Dodatkowo specyficzne są dla niej takie elementy, jak: spójność wewnętrzna, bezpośredniość, bliskość, serdeczność i intymność. Członkowie rodziny żyją w świecie stworzonym przez siebie – w środowisku uczuć, wyobrażeń, nawyków. Stąd też – jak pisze Maria Ryś – „[...] **prawdziwym spoiwem komórki rodzinnej jest wzajemna miłość** tych, którzy zostali powołani do życia razem oraz ich odpowiedzialność moralna”⁴. Dlatego

¹ Za Aleksandrą Skrabacz przyjmuję, że bezpieczeństwo społeczne to: „ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne”. Bezpieczeństwo społeczne obejmuje zatem wszystkie działania prawne, organizacyjne i wychowawcze, które są realizowane przez podmioty rządowe, pozarządowe i samorządowe, a także przez samych obywateli. Mają one na celu zapewnienie określonego poziomu życia ludziom, grupom społecznym, rodzinom, a także niedopuszczenie do ich marginalizacji oraz wykluczenia społecznego. Zob. A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 9.

² Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979, s. 19.

³ Z. Bauman, *Zarys socjologii*, Warszawa 1962, s. 249.

⁴ M. Ryś, *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1992, s. 141.

rodzina stanowi grupę świadomą własnej odrębności, mającą swoje tradycje i przyzwyczajenia, zespoloną miłością i akceptującą się nawzajem⁵, ma też swoją indywidualną, niepowtarzalną, wewnętrzną organizację i układ stosunków⁶.

Rola rodziny w kształtowaniu bezpieczeństwa jednostki, a tym samym całych społeczeństw, jest bardzo ważna, ponieważ to **rodzina stanowi pierwsze i podstawowe środowisko społeczne dziecka, w którym dokonuje się jego wielowymiarowy rozwój oraz proces socjalizacji**. O roli rodziny, jako naturalnego środowiska wychowawczego, świadczy również fakt, że stanowi ona pierwsze źródło wiedzy, umiejętności i nawyków dziecka, a otaczającą rzeczywistość postrzega ono w sposób, jaki dany mu został w rodzinie. W niej uczy się też wyrażania myśli i uczuć, a także relacji międzyludzkich i zachowań. Te podstawowe informacje tworzą zgrab wiedzy wzrastającej istoty o systemie wartości cenionym w najbliższym otoczeniu i kręgu kulturowym. Tym samym w rodzinie młody człowiek uczy się poprawnych norm postępowania i jest wdrażany do relacji z innymi ludźmi, co **warunkuje dalsze jego funkcjonowanie w różnych grupach społecznych i w całym społeczeństwie**⁷.

Przejęte wzorce, wartości, normy i postawy są mocno zinternalizowane, ponieważ rodzina to nie tylko pierwotne środowisko wychowawcze, ale także grupa, z którą dziecko jest połączone silną więzią emocjonalną. Również kształtowanie się charakterystycznej dla danej kultury osobowości podstawowej⁸ młodego człowieka przebiega w atmosferze nasyconej emocjami. Ponadto to właśnie rodzina zaspokaja podstawowe potrzeby biologiczne i psychiczne, daje oparcie w sytuacjach trudnych, a także tworzy warunki do zachowania zdrowia fizycznego i psychicznego jej członków, wspiera ich w sytuacjach zmniejszonej sprawności oraz wyzwala motywację do działania, inspirując poszczególnych członków rodziny do samorozwoju. Dlatego też szczególna rola rodziny polega też na tym, że – **oprócz funkcji socjalizacyjno-wychowawczej, materialno-ekonomicznej, opiekuńczo-zabezpieczającej, czy emocjonalno-ekspresyjnej**⁹ – **zapewnienia jej członkom szeroko**

⁵ J. Rembowski, *Więzi uczuciowe w rodzinie: studium psychologiczne*, Warszawa 1972, s. 16.

⁶ M. Ziemska, *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1986.

⁷ Szerzej na ten temat zob. I. Urych, *Rodzina i jej funkcje. Studium socjologiczno-pedagogiczne*, [w:] *Rodzina w lokalnych i globalnych kontekstach bezpieczeństwa*, red. I. Urych, C. Smuniewski, Warszawa 2015, ss. 155–170.

⁸ Za B. Szacką przyjmuje się, że osobowość podstawowa to część powiązanych ze sobą elementów osobowości występujących u przedstawicieli danej kultury, jest ona podłożem postaw uczuciowych i systemów wartości wspólnych dla członków danej zbiorowości, a istotną rolę w jej kształtowaniu odgrywa rodzina. Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

⁹ Z. Tyszka, *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002, s. 84.

rozumianą potrzebę bezpieczeństwa – od zaspokojenia potrzeb egzystencjalnych po możliwość rozwoju.

Podkreślić warto, że osobowe relacje pomiędzy członkami rodziny stanowią istotny czynnik chroniący ich przed większością problemów natury psychicznej, cielesnej czy duchowej. Ukształtowane w dzieciństwie poczucie bezpieczeństwa danej jednostki – czyli poczucie niezagrożenia, pewności i spokoju oraz możliwości rozwoju¹⁰ – zapewnia nie tylko możliwość jej przetrwania, ale także realizację interesów zwłaszcza na podstawie umiejętnego wykorzystywania okoliczności i szans, minimalizowanie ryzyka, czy przeciwdziałania różnym zagrożeniom. Rodzina powiązana silnymi więziami osobowymi, dającymi akceptację i zrozumienie, **tworzy przestrzeń ochrony i rozwoju¹¹.**

Rodzina stanowi pierwotne środowisko, w którym potrzeby i interesy jednostki ścierają się z potrzebami i interesami pozostałych członków rodziny, co **jest specyficzną miniaturą życia człowieka w społeczeństwie.** Zrozumienie przez członków rodziny interesów i potrzeb, zarówno indywidualnych, jak i grupowych, nauczenie się sposobów ich wyrażania, a także dążenia do realizacji założonych celów w konsekwencji zwykle prowadzi do pojawienia się społecznych sprzeczności, których rozstrzygnięcia człowiek uczy się właśnie w rodzinie. Tym samym **rodzina pomaga jednostce w kształtowaniu podstawowych wzorów reagowania na innych.** Wzory te stają się natomiast podstawą stylu, w jakim jednostka przez całe życie będzie nawiązywała relacje z innymi ludźmi¹².

Omawiając współczesne tendencje oscylujące wokół zagadnień związanych z rodziną, **wskazać należy na jej współczesną ewolucję, zwaną mianem „kryzysu rodziny”**, której sprzyja rozluźnianie się związku między życiem seksualnym, małżeństwem a reprodukcją. Niektóre ze zmian stanowią pogłębienie wcześniej widocznych tendencji, zapoczątkowanych w społeczeństwie przemysłowym, takich jak:

- zmniejszenie się rodziny i przybieranie postaci rodziny elementarnej złożonej tylko z dzieci i rodziców;
- zawieranie małżeństwa z pobudek osobistych, głównie uczuciowych, decyzji partnerów;

¹⁰ J. Borkowski, M. Dyrda, L. Kanarski, B. Rokicki, *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2000, s. 17.

¹¹ P. Marzec, *Więzi rodzinne źródłem bezpieczeństwa dziecka*, [w:] *Rodzina w lokalnych i globalnych kontekstach bezpieczeństwa*, red. I. Urych, C. Smuniewski, Warszawa 2015, s. 257.

¹² R. J. Gerring, P. H. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 2009, s. 330.

- zmiana treści roli męża i ojca polegająca na tym, że kryterium dobrego ojcostwa stało się skuteczne dostarczanie środków finansowych, a rola ojca zeszła na drugi plan wobec roli zawodowej i roli męża;
- przeobrażenie treści roli matki i żony, odznaczającej się tym, że rola matki (rodzenie dzieci i opiekowanie się nimi) stała się ważniejsza niż rola żony;
- wzrost pozycji dzieci w rodzinie;
- zmiana zakresu i charakteru kontroli rodziny z ingerencji otoczenia społecznego na rzecz kontroli państwa¹³.

Rodzina współczesna zdaje się odbiegać od tradycyjnego jej modelu, oparego na patriachacie i autokracji. Najczęściej składa się ona z dwóch pokoleń (rodzice i dziecko/dzieci) i stanowi organizację utrzymującą się i mieszkającą samodzielnie. Rodzina taka zwykle nie pozostaje już w bliskich kontaktach z krewnymi z linii bocznych. Staje się zamkniętą, intymną grupą. Autorytet nie jest nadany z góry, lecz zdobywa się go miłością i odpowiedzialnością, a decyzje podejmowane są na zasadzie egalitaryzmu¹⁴. **Ewolucja rodziny współczesnej związana jest również z emancypacją kobiet, emocjonalną pobudką powstawania i trwania małżeństw, czy kryzysem demograficznym. Ewolucja ta przejawia się m.in. powstawaniem różnych modeli życia rodzinnego¹⁵.** Potrzebne są zatem takie działania, które obejmą wsparciem bezpieczeństwa także tych rodzin, które wykraczają poza tradycyjne rozumienie rodziny, ale rzetelnie realizują jej funkcje.

Dodać należy, że dokonujące się zmiany w funkcjonowaniu i trwaniu polskiej rodziny związane są z dynamicznymi przemianami politycznymi, społecznymi, ekonomicznymi i kulturowymi w naszym kraju. Z jednej strony podkreśla się ww. „kryzys rodziny”, z drugiej zaś wzrasta liczba funkcji i zadań stawianych rodzinie przez społeczeństwo. Z tego powodu **rola rodziców-opiekunów staje się bardziej złożona, związana jest z większymi zagrożeniami, wymaganiami i odpowiedzialnością.** Dlatego też można przypuszczać, że wsółcześnie tylko człowiek mający świadomość własnej funkcji w rodzinie i konsekwencji jej zakładania, przeświadczony o możliwościach wpływu zarówno na samego siebie, jak i na poszczególnych członków rodziny, w tym w szczególności dzieci, może konstruktywnie

¹³ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii...*, dz. cyt., s. 394.

¹⁴ B. Budrowska, *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław 2000, s. 19.

¹⁵ Szerzej na ten temat zob. T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa 2011, ss. 118–149.

budować współczesną rodzinę. Tym samym **działać na rzecz dobra, i indywidualnego, i wspólnego, wzmacniając bezpieczeństwo społeczne**¹⁶.

Bibliografia:

- Bauman Z., *Zarys socjologii*, Warszawa 1962.
- Borkowski J., Dyrda M., Kanarski L., Rokicki B., *Słownik terminów z zakresu psychologii dowodzenia i zarządzania*, Warszawa 2000.
- Budrowska B., *Macierzyństwo jako punkt zwrotny w życiu kobiety*, Wrocław 2000.
- Gerring R. J., Zimbardo P. H., *Psychologia i życie*, Warszawa 2009.
- Marzec P., *Więzi rodzinne źródłem bezpieczeństwa dziecka*, [w:] *Rodzina w lokalnych i globalnych kontekstach bezpieczeństwa*, red. I. Urych, C. Smuniewski, Warszawa 2015, ss. 245–260.
- Rembowski J., *Więzi uczuciowe w rodzinie: studium psychologiczne*, Warszawa 1972.
- Ryś M., *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 1992.
- Skrabacz A., *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.
- Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Warszawa 2011.
- Tyszka Z., *Rodzina we współczesnym świecie*, Poznań 2002.
- Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979.
- Urych I., *Rodzina i jej funkcje. Studium socjologiczno-pedagogiczne*, [w:] *Rodzina w lokalnych i globalnych kontekstach bezpieczeństwa*, red. I. Urych, C. Smuniewski, Warszawa 2015, ss. 155-170.
- Urych I., *Rodzina wobec wyzwania edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa*, red. A. Skrabacz, L. Kanarski, Warszawa 2014, ss. 219–236.
- Ziemska M., *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1986.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. I. Urych, *Rodzina wobec wyzwania edukacji dla bezpieczeństwa*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa*, red. A. Skrabacz, L. Kanarski, Warszawa 2014, ss. 219–236.